

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№6

2025
IYUN

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
INTERNATIONAL
COPERNICUS

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr,
580 sahifa, iyun, 2025-yil.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi

- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Ways to Strengthen the Economy of Karakalpakstan	12
Isakov Janabay Yakypbayevich	
Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xavf-xatarlarini iqtisodiy baholash.....	18
Raxmatova M.G., Saidjonova Z.B	
Strategy For Attracting Investments By Expanding the Participation of Joint-Stock Companies in the Securities Market	23
Aytmuratova Ulbiki Jalgasovna, Kutlymurat Zhalgasovich Aytmuratov, Raushan Nurlybay qizi Umirzakova	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlari: mavjud holat va takomillashtirish yo'llari	29
D.E.Qarshiev	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston	35
Islomova Dilrabo Salomovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xodimlarning mehnat samaradorligini oshirishda rahbarlarning roli	40
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li, Yusupov Sherzodbek Baxtiyor o'gli, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Madraimov Xabibulla Madaminovich	
Обзор по теме Современные системы управлением возбуждение синхронных машин и перспективы их развития	47
Алиев Абдор Мураткулович	
The Mechanism for Applying Tax Benefits and Preferences in Tax Administration	52
Dilorom Mutalova	
Innovatsiyalarning ahamiyati va ularning iqtisodiy samaradorligining o'zbekiston qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashdagi roli	57
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o'g'li	
Bino va inshootlarni zilzilabardoshligiga oid nazariyalar.....	62
Jalilov Ahmadbek Ikromjon o'g'li	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini konseptual asoslari va shartlari asoslari xususida	66
Abdusherzov Abdullo Baxtiyorovich	
The Analysis of the Psychophysiological Condition of Children With Mental Disorders and the Creation of Comfort Through Designed Clothing	73
Asatilaeva Lola Muratjon qizi, Muminova Umida Tokhtasinovna	
Analysis Types of Waterproof Fabrics and Their Physical and Mechanical Properties	80
Pulatova Laziza Bakhodirovna, Kasimova Aziza Bakhodirovna	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari	85
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li	
Suv resurslarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalar:qishloq xo'jaligi uchun iims modelini ishlab chiqish.....	89
Fazilat Egamberganova Shuhratovna	
Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish	93
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
Qurilish sanoati korxonalarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari	98
Yembergenova Aynur Aydosbaevna	
Mahalliy budjetlar ijrosi to'g'risidagi hisobotlar va ularning axborot imkoniyatlarini oshirish masalalari	104
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich	
Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi	110
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi	

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari	115
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini ta'minlashning gnoseologik asoslari xususida	118
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy jihatlari	125
Yaqubova Nodira Olim qizi	
O'zbekistonda to'qimachilik eko-mahsulotlari bozorining rivojlanish imkoniyatlari	130
Nosirova Charos	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining o'rni	135
Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Axoli daromadlarining turmush farovonligiga ta'siri	142
Berdibekov A.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda ta'lim xizmati sifatini oshirishni ekonometrik modellashtirish usullari	148
Axmedova Barno Abdiyevna	
Jahon mamlakatlarida chakana savdoni boshqarishning o'ziga xosligi va unda strategik menejment tizimi	151
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
Kichik tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari	156
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
Geologiya korxonalarining investitsion samaradorligini oshirish yo'llari	163
O'tamurodova Surayyo SHokirjon qizi	
Temir yo'l transportini rivojlantirishdagi xorij tajribasi	169
Nasrullayev Nurbek Baxtiyorovich	
Hududlar iqtisodiyoti agrar sektori investitsion faolligining ko'rsatkichlar tizimi va ularning xususiyatlari	174
S.J. Yangiboev	
Hududlarning soliq salohiyatini oshirishdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari	181
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
Uzoq muddatli aktivlar auditining tashkiliy va uslubiy jihatlarini takomillashtirish	188
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Применение искусственного интеллекта в оценке кредитных рисков.....	195
Маликов Шохрух Шокирович, Неъматова Фарангиз Санжар кизи, Омонов Санжар Ғанишер ўғли, Гулмуродова Динора Акрам кизи, Камалов Шухрат Камалович	
Tashqi bozorlarda tovarlarning raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy marketingdan foydalanish ...	209
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
Tijorat banklari investitsiya faoliyatida yuzaga keluvchi risklar	215
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda xalqaro savdo shartnomalarining roli.....	219
Xodjayev Jamshid Abduxakimovich	
Servislashgan jamiyatda avtoservis xizmatlarining o'rni va ahamiyatini yoritishga qaratilgan ilmiy yondashuvlar	223
Shaymardanova Dildora Xaydarjon qizi	
Davlat budjetining ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi o'rni	230
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li	
Madaniy festivallar-turizmni rivojlantirish vositasi sifatida	234
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna	
Xizmatlar sohasida innovatsion strategiyani shakllantirishning o'ziga xos jihatlarini	239
Jamshid Abduxaliqovich Xolboyev	

Innovatsion tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi o'rni	244
Fayziyev Shavkat Shaxobidinovich	
Managing Tourism in Fragile Ecosystems: A Case Study Approach	251
Dilmurod Nasimov, Shahrizoda Sirojiddinova	
Development of the Digital Financial Assets Market to Enhance Investment Activity	258
Shamshinur Yakubova	
Turizm sohasining investitsion jozibadorligi va uni oshirish yo'llari	263
Ayubov Ilyos Ilxomovich	
Qimmatli qog'ozlar bozorida risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish	268
Otaxonov Saidaxror Ilhomjon o'g'li	
O'zbekiston hududlarining barqaror rivojlanishi: omillar va ko'rsatkichlar tahlili	274
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Iqtisodchi va bugalterlarning jamiyatdagi o'rni va ahamiyati	282
Sohibova A'loxon Zafarjon qizi	
Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarni raqamli kompetensiyasini baholashning metodologik asoslari ..	286
Maxkamova Zuxra Tursunpulotovna	
Sug'urta faoliyati hisobining normativ-huquqiy asoslari	292
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
Raqamli iqtisodiyot: qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini ixtisoslashtirish va joylashtirish	301
Bazarov Nazirjon Sobirovich, Mo'minov Baxodir Orifjonovich	
Sport maktablaridagi yoqari sinf o'quvchilarining chidamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati	306
Qon'irbayev Dastan	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане	311
Салимов Шерзод Бахтиёрвич	
Cleaning of Salt Water Using Reverse Osmosis	316
Kungiratbay Sharipov, Nurmanov Ma'ruf	
Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy instrumentlar auditi uchun tavakkalchilikka asoslangan baholash mezonlarini takomillashtirish	326
Nuraliyev Behzod Baxtiyor o'g'li	
Turizm investitsion salohiyatiga ta'sir kuchlari va ularga yechim	331
Ayubov Ilyos Ilxomovich	
Korxonalarda nomoddiy aktivlarni hisobga olishda shaffoflikni ta'minlash va xorij tajribalaridan foydalanish istiqbollari	335
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich	
Strengthening the Tourism Industry Through Education and Training: A Review of Global and Regional Strategies	342
G'aforova Zarina Otabek qizi	
Raqamli iqtisodiyotda telekommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanish omillari va iqtisodiy samaradorligi tahlili (o'zbekiston misolida)	348
Xazratov Abror Panjiyevich	
Smart tourism konsepsiyasining o'zbekistonda joriy etilishi: infratuzilma, xizmatlar va raqamli innovatsiyalar tahlili	352
Abriev Zoirjon	
The Development of Tourism Management as a Significant Part of Economy in Uzbekistan	358
To'xtarova Feruzahon Yuldashevna	
Biologik aktivlarni iqtisodiy tahlil qilish turlari: metodologiyasi va amaliy qo'llanilishi	362
Ziyayev Dilshodjon Salimjonovich	

Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления	366
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Buxoro viloyat hududining urbanizatsiya konsepsiyasini ishlab chiqish	372
Akramov Doniyor Rustam o'g'li, Usmonov Muradxan Saidmaxmudovich	
Интегрированный механизм оценки финансового состояния предприятия	376
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Ecosystem Services Under Ecological Stress: the Case of the Former Aral Sea	383
Umidjan R. Nazarkulov	
O'zbekistonda iqtisodiy ta'lim muammolarini virtual platformalar orqali bartaraf etish yo'llari	388
Jalolova Madina Shopo'lat qizi	
Temir yo'l transporti korxonalarida ishlab chiqarish salohiyatini rivojlantirish ("toshkent mexanika zavodi" aj misolida)	393
Xudoyorova Mehrangiz	
Развитие инклюзивного образования на основе социального маркетинга и цифровизации сферы ..	400
Адилова Зулфия Джавдатовна, Шоев Алим Халмуратович	
Qurilish jarayonlarini boshqarishning xorij tajribalari va ularning milliy investitsion-qurilish sohasiga transformatsiyasi	408
Abduvaliyev Bekzod Muxiddin o'g'li	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisbotni tayyorlashni takomillashtirish	414
Xayitboyev Muhammadiy Israfilovich, Abduraimova Maftunaxon Axmatovna, Ovlaev Suhrob Temur o'g'lim, Yo'ichiye Oybek Ulug'bek o'g'li	
Iqtisodiy-ekologik hududlarda pillachilik biznesining mazmuni va mohiyati	419
G'oziyeva Aziza Abdusalomovna	
Yashil moliyalashuv: bank faoliyatidagi huquqiy asoslar va amaliy yondashuvlar	427
Mirzaxmedova A. A.	
Tijorat banklarining yashil iqtisodiyotga o'tishdagi faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	432
Mirzaxmedova A. A.	
O'zbekistonda inson kapitali raqamli transformatsiya sharoitida: muammolar, imkoniyatlar va strategik yechimlar	437
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, Abdunosirova Nilufar Ravshanbek qizi	
Tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko'rsatkichlari istiqbollari	442
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich	
Aholi turmush farovonligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari	447
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich	
Progression of Small Business and Entrepreneurial Activity in Uzbekistan	450
Dauletbaeva Ulzada Bakhadirovna	
Raqamli moda dizayni va ishlab chiqarish usuli uchun clo3D ma'lumotlar bazasi	454
Temirova Gulnoz Ibodovna, Esanova Ma'rifat G'ayratovna	
Xususiy ta'lim muassasalarini boshqarishni takomillashtirishning amaliy jihatlari	459
Karimov Ulug'bek Usmonovich	
Global iqtisodiyotda bank tizimini raqamlashtirishning ahamiyati	465
Karimova Komila Daniyarovna, Sulxonberdiyeva Shodiya Shuxrat qizi	
Dasturiy vositalarning o'zaro muvofiqlikda ishlash metodlari va algoritmlari tahlili	470
Oybek Allamov, Boburbek Babajanov, Jahongir Bekturdiyev	
Mamlakatimizdagi tijorat banklari aktivlarini boshqarishning amaldagi holati tahlili	475
Baxriddinov Sharofiddin	
Surxondaryo viloyati hududlarida tadbirkorlik faoliyati va uning iqtisodiy rivojlanish dinamikasiga ta'siri	483
Normurodov Alibek Anvar o'g'li	

Методика выбора оптимальной стратегии обеспечения финансовой безопасности текстильных предприятий	489
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич	
Kimyosanoat korxonalarida “tejamkor ishlab chiqarish” konsepsiyasini tadbiq etish samaradorligi tahlili	494
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Buxoro shahar hududining urbanizatsiya konsepsiyasini ishlab chiqish	499
Akramov Doniyor Rustam o'g'li, Usmonov Muradxan Saidmaxmudovich	
Aksiyadorlik jamiyatlari qarz kapitalini boshqarish siyosatining muvozanatlashgan moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga ta'siri	503
Kurbonov Xayrilla	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirish va xorijiy tajribalar	510
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Buxoro shahri turar-joy hududlarini takomillashtirish	516
Odilov A.B	
Buxoro shahrining barqaror rivojlanishida shahar infratuzilmasini yaratish metodlari	522
Xasanov Feruz Anvarovich, Reyimbayev Shuxrat Sadullayevich	
Paxta chigitidan yog' olishda qovurish jarayonining bazi aspektlari	527
Artiqov A. , Fayziev E.U.	
Перспективы развития международного финансового центра в узбекистане	530
Нуритдинова Мафтуна Жахонгировна	
Strengthening the Tourism Industry Through Education and Training: a Review of Global and Regional Strategies	535
Zarina Gafarova	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari samaradorligini yaxshilash	541
ISMAILOV TIMUR KUATBAEVICH, SULTAMURATOV QALLIBEK, SAGINBAEV SULTANBEK TURDIBAY O'G'LI	
Ekologik mehmonxonalar xizmat korsatish faoliyati davomida atrof -muhitga ta'sirini organish.	545
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Mamlakatimizda soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirish bo'yicha amaliy tahlil hamda takomillashtirish yuzasidan takliflar	551
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
Анализ практики управления системой формирования финансовых ресурсов высших учебных заведений	558
Гулшат Карлибаева	
Kogon shahrida amir saroyining qurilishi va modern arxitekturaning kirib kelishi	562
Nabiyev Hamid Mirzaevich	
Единое информационное пространство лечебно-профилактического учреждения	568
Ураков Шокир Улашович	
Energetika tarmog'ida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (mhxs) joriy etishning nazariy asoslari	575
Uralov Temur Boxodir O'g'li	
Aksiyadorlik jamiyatlariga innovatsion usullarning joriy etishning tashkiliy, iqtisodiy va xuquqiy jihatlari	580
Ismailov Allayor Rashidovich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIGA INNOVATSION USULLARNING JORIY ETISHNING TASHKILIY, IQTISODIY VA XUQUQIY JIHATLARI

Ismailov Allayor Rashidovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Innovatsion menejment” kafedrası

PhD dotsent

ORCID: 0009-0000-6148-342X

Annotatsiya: Ushbu maqola aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etishning tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy jihatlarini tahlil qiladi. Tadqiqot innovatsiyani rag'batlantiruvchi va to'siq bo'luvchi asosiy omillarni o'rganadi. Tashkiliy jihatdan korporativ boshqaruvni innovatsiyaga yo'naltirish va xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Iqtisodiy jihatdan esa innovatsiyalar uchun resurslarni jalb qilish va xavf-xatarlarni baholash mexanizmlari tahlil qilinadi. Huquqiy jihatdan maqolada intellektual mulkni himoya qilish va tegishli qonunchilikni takomillashtirish zarurati o'rganiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion faoliyatni samarali boshqarish uchun bu uch jihatni o'zaro uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Maqola menejerlar, iqtisodchilar va huquqshunolar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: aksiyadorlik jamiyati, innovatsiya, tashkiliy boshqaruv, iqtisodiy jihatlar, huquqiy jihatlar, korporativ boshqaruv, intellektual mulk, investitsiyalar, innovatsion strategiyalar, raqamli transformatsiya.

Abstract: This article analyzes the organizational, economic, and legal aspects of introducing innovative methods in joint-stock companies. The study examines the key factors that stimulate and hinder innovation. From an organizational perspective, issues of directing corporate governance toward innovation and developing employees' creative potential are considered. From an economic perspective, mechanisms of attracting resources for innovations and assessing risks are analyzed. From a legal perspective, the article addresses the need to protect intellectual property and improve relevant legislation. According to the research findings, the effective management of innovative activities in joint-stock companies requires harmonizing these three aspects. The article is intended for managers, economists, and legal professionals.

Key words: joint-stock company, innovation, organizational management, economic aspects, legal aspects, corporate governance, intellectual property, investments, innovation strategies, digital transformation.

Аннотация: В данной статье анализируются организационные, экономические и правовые аспекты внедрения инновационных методов в акционерных обществах. В исследовании рассматриваются ключевые факторы, стимулирующие и препятствующие инновациям. С организационной точки зрения изучаются вопросы ориентации корпоративного управления на инновации и развития творческого потенциала сотрудников. С экономической точки зрения анализируются механизмы привлечения ресурсов для инноваций и оценки рисков. С правовой точки зрения в статье рассматривается необходимость защиты интеллектуальной собственности и совершенствования соответствующего законодательства. По результатам исследования установлено, что для эффективного управления инновационной деятельностью в акционерных обществах важно гармонично сочетать эти три аспекта. Статья предназначена для менеджеров, экономистов и юристов.

Ключевые слова: акционерное общество, инновации, организационное управление, экономические аспекты, правовые аспекты, корпоративное управление, интеллектуальная собственность, инвестиции, инновационные стратегии, цифровая трансформация.

KIRISH

Bugungi shiddatli raqobat bozorida korxonalarning muvaffaqiyati va uzoq muddatli barqarorligi nafaqat moliyaviy kapitalga, balki eng muhim resurs — innovatsiyalarga tayanadi. Yangi g'oyalar, texnologiyalar va boshqaruv usullarini joriy etish tashkilotga bozordagi o'zgarishlarga tez moslashish, mahsulot sifatini oshirish va yangi bozorlarni egallash imkonini beradi. Ayniqsa, aksiyadorlik jamiyatlari uchun innovatsiya korporativ qadr-

qimmatni oshirish, aksiyadorlarning daromadlilikini ta'minlash va investitsion jozibadorlikni saqlab qolishning hal qiluvchi omiliga aylanmoqda.

Shu sababdan, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etishning ko'p qirrali jihatlarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon uchta asosiy — tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy yo'nalishlarni qamrab oladi. Tashkiliy jihat korporativ boshqaruv tizimlarini innovatsiyani qo'llab-quvvatlaydigan shaklga keltirishni, xodimlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishni va axborot almashinuvining samarali kanallarini yaratishni o'z ichiga oladi.

- Iqtisodiy jihat innovatsion faoliyatni moliyalashtirish, investitsion risklarni boshqarish va innovatsiyalardan keladigan iqtisodiy samaradorlikni baholash mexanizmlarini tahlil qiladi.

- Huquqiy jihat esa intellektual mulkni himoya qilish, korporativ qonunchilikdagi innovatsiyaga oid me'yorlarni takomillashtirish va innovatsion jarayonlar uchun huquqiy asos yaratishga qaratiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etishning yuqorida keltirilgan uchta jihatini kompleks tahlil qilish va ularning o'zaro bog'liqligini yoritib berishdan iborat. Tadqiqotda mavjud adabiyotlar tahlili va mantiqiy fikrlash usullaridan foydalanilib, aksiyadorlik jamiyatlarining innovatsion salohiyatini oshirish uchun tizimli yondashuv asoslab beriladi. Maqola natijalari boshqaruv organlariga, investorlarga va huquqshunoslarga aksiyadorlik jamiyatlarini innovatsiyalar orqali barqaror rivojlantirish uchun muhim amaliy tavsiyalar beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

S.B. Makhmudov va boshqalarning tadqiqotlarida yirik aksiyadorlik jamiyatlari misolida korporativ boshqaruvdagi tashkiliy tuzilmalar va iqtisodiy mexanizmlarni isloh qilish jarayonlari o'rganiladi. Turli sohalaridagi misollarni tahlil qilish orqali tadqiqot firmalar ichidagi tuzilmaviy va iqtisodiy o'zgarishlarni taqozo qiluvchi asosiy omillarni, jumladan bozor dinamikasi, texnologik yutuqlar va me'yoriy-huquqiy o'zgarishlarni aniqlaydi[3].

S.B. Makhmudov va A.R. Ismailovlarning fikriga ko'ra, samarali strategik boshqaruv aksiyadorlik jamiyatlarining o'z faoliyatini bozor sharoitlari, me'yoriy-huquqiy asoslar va investorlarning kutuvlariga moslashtirishini ta'minlaydi. Aksiyadorlar manfaatlarini va moliyaviy ko'rsatkichlari qattiq nazorat qilinadigan kapital bozorida kuchli korporativ boshqaruv, risklarni boshqarish va korporativ shaffoflik hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi[4].

R.V. Aguilera va boshqalarning tadqiqotlarida esa korporativ boshqaruvga tashkiliy yondashuv ishlab chiqilib, korporativ boshqaruvning samaradorligi va siyosati baholanadi. Korporativ boshqaruv amaliyotlari (masalan, direktorlar kengashi tuzilmasi, aksiyadorlar faolligi) va faoliyat natijalari o'rtasidagi universal bog'liqlikka e'tibor qaratiladi[5].

J.P. Walsh o'zining tadqiqotida korporativ boshqaruvning ichki, tashkiliy asosdagi mexanizmlari hamda tashqi, bozor asosidagi nazorat mexanizmlarini ko'rib chiqib, menejerlar va aksiyadorlarning turli manfaatlarini muvofiqlashtirish amaliyotlarini tahlil qiladi[6].

Awoyemi, Olanrewaju va boshqalarning tadqiqotlarida rahbarlik amaliyotlarini tashkiliy maqsadlar va manfaatdor tomonlarning talablariga moslashtirish muhimligi ta'kidlanadi. Boshqaruv strategiyalarini shakllantirishda madaniy va tegishli omillarning roli yoritilib, ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali korxonalarda operativ samaradorlikni oshirish, xodimlarning qanoatlanishini yaxshilash va barqaror o'sishga erishish imkoniyati ta'kidlanadi[7].

Ye.V. Rudyak o'zining tadqiqotiga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy mablag'larni jalb qilish, ijtimoiy ahamiyatga ega innovatsion dasturlar va investitsiya loyihalarini amalga oshirish hamda ko'p sonli shaxslarni mulkiy munosabatlarga jalb etish imkoniyatini beruvchi eng mashhur tashkiliy-huquqiy shakl hisoblanadi. Bozor munosabatlari yuqori samarador xo'jalik yuritish tuzilmasini shakllantirish, iqtisodiy rivojlanish darajalarini yaqinlashtirish va muvozanatlashtirishga qaratilgan turli iqtisodiy-huquqiy mexanizmlardan foydalanishni taqozo qilmoqda. Ushbu mexanizmlardan biri — yuridik shaxslarni reorganizatsiya qilish hisoblanadi[8].

I.V. Chicherovning fikriga ko'ra, iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiya siyosatini optimallashtirish mavzusi bugungi kunda nafaqat raqamli texnologiyalar ahamiyatining ortishi, balki xorijiy davlatlar tomonidan joriy etilgan sanksiyalar tufayli biznes-modellarning transformatsiyasi bilan ham bog'liq holda alohida dolzarblik kasb etmoqda[9].

M. Patakyova o'zining tadqiqotida oddiy aksiyadorlik jamiyati shaklining huquqiy tartibga solinishi boshqa kompaniya shakllari bilan qiyosiy o'rganilib, huquqiy tahlil qilingan. Ushbu huquqiy shaklning ayrim asosiy elementlarining jozibadorligi ommaviy ma'lumotlar bazasi asosida amalga oshirilgan empirik-statistik metod yordamida tekshirib chiqilgan. Shuningdek, ushbu yangi huquqiy shaklni joriy etish orqali qonunchilik tashabbuskorlari belgilagan maqsadlar qay darajada amalga oshirilgani yuzasidan baholash ham taqdim etilgan[10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsiya jarayonlarini samarali boshqarish strategiyalari tahlilida adabiyotlar tahlili, qiyosiy solishtirish, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish hamda iqtisodiy indikatorlardan foydalanilgan. Shuningdek, mantiqiy fikrlash, ma'lumotlarni guruhlash, sintez va induktiv-detektiv usullar tadqiqotda asosiy ahamiyatga ega bo'lgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aksiyadorlik jamiyatlari (AJ) milliy iqtisodiyotda strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning samarali faoliyati innovatsion rivojlanish yo'nalishlarini keng joriy etishga bevosita bog'liq. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda innovatsiyalar AJlarning raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy barqarorligini ta'minlash, bozordagi ulushini kengaytirish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda asosiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Innovatsion usullarni joriy etish jarayoni bir nechta yo'nalishlardan iborat:

1. Tashkiliy-innovatsion choralar – korporativ boshqaruv tizimini raqamli texnologiyalar asosida qayta tashkil qilish, elektron hujjat aylanmasi, masofaviy hamkorlik platformalarini joriy etish, qaror qabul qilish jarayonlarini avtomatlashtirish.

2. Iqtisodiy jihatlar – innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish, NPV va IRR kabi ko'rsatkichlar orqali investitsion samaradorlikni baholash, innovatsiyalarning iqtisodiy qaytarimi va rentabelligini ta'minlash.

3. Huquqiy jihatlar – intellektual mulk huquqini himoya qilish, korporativ qonunchilikni takomillashtirish, xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlar yaratish, innovatsiyalarga oid normativ-huquqiy bazani yangilash.

4. Ijtimoiy-kadrlar siyosati – innovatsion usullarni joriy etishda malakali mutaxassislar tayyorlash, xodimlarni qayta o'qitish va malakasini oshirish, korporativ madaniyatda innovatsion fikrlashni rivojlantirish.

5. Texnologik yo'nalishlar – sanoat 4.0 talablariga mos ravishda raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, sun'iy intellekt va "Big Data" texnologiyalarini qo'llash.

Innovatsion usullarning samarali joriy etilishi aksiyadorlik jamiyatlariga quyidagi asosiy afzalliklarni taqdim etadi:

- Mahsulot va xizmatlar sifati oshishi;
- Ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish;
- Xorijiy va mahalliy bozorlarda raqobatbardoshlikning kuchayishi;
- Korporativ boshqaruvning shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;
- Investitsiyaviy jozibadorlikning oshishi.

Shu bois, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etish nafaqat alohida korxonaning rivojlanishi, balki umummilliy iqtisodiy o'sishning barqarorligi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Tashkiliy jihatlarining tahlili. Aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion faoliyat samaradorligi avvalo boshqaruv tizimining innovatsiyani qo'llab-quvvatlash darajasi va uning amaldagi tashkiliy imkoniyatlariga bevosita bog'liq. Zamonaviy korporativ boshqaruv tizimida innovatsiyani rivojlantirish yo'nalishi korxonaning strategik maqsadlariga integratsiya qilinishi, uning uzoq muddatli barqarorlik va raqobatbardoshlik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Innovatsion faoliyatni tashkil etish jarayonida quyidagi asosiy tashkiliy omillar alohida ahamiyatga ega:

• Innovatsion boshqaruv strategiyalarining mavjudligi va ularni amalga oshirish mexanizmlari. Korxonaning rivojlanish strategiyasida innovatsiyaga alohida ustuvorlik berilsa, bu investitsiyalarni jalb qilish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish va yangi mahsulotlar yaratish uchun mustahkam asos yaratadi. Strategiyaning mavjudligi innovatsiya jarayonlarini tizimli va maqsadli tarzda yo'naltirishga imkon beradi.

• Xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish. Innovatsiyaning asosiy drayverlaridan biri bu inson kapitali hisoblanadi. Korxonalarda xodimlarning malakasini oshirish, qayta tayyorlash va ularning ijodkorlik qobiliyatlarini rag'batlantirish jarayonlari innovatsion g'oyalar soni va sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

• Axborot va kommunikatsiya tizimlarining samaradorligi. Tashkilotda ma'lumot almashish jarayonlari tezkor va shaffof bo'lsa, innovatsion g'oyalar tezkorlik bilan muhokama qilinib, amaliyotga joriy etilishi mumkin. Shu bois korporativ axborot platformalari va raqamli kommunikatsiya kanallarining rivojlanganligi muhim ahamiyatga ega.

• Innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy etish uchun motivatsiya mexanizmlari. Har qanday innovatsiya tashabbusini amalga oshirishda xodimlar va rahbariyat o'rtasida moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimining mavjudligi katta ahamiyatga ega. Bu bonuslar, aksiyalar paketlarida ishtirok etish imkoniyatlari, karyera o'sishi yoki e'tirof etish tizimi ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Shu jihatdan, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion faoliyatni tashkil etishda tashkiliy omillar tizimli yondashuv asosida shakllantirilishi lozim, ya'ni korporativ strategiya, inson kapitali, axborot tizimi va motivatsiya mexanizmlari bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirilishi shart (1-jadval).

1-jadval. Aksiyadorlik jamiyatlarida tashkiliy jihatlarining innovatsiyaga ta'siri¹

Tashkiliy omillar	Ta'sir yo'nalishi	Tavsiyalar
Boshqaruv strukturasi	Innovatsiyani qo'llab-quvvatlash	Loyiha asosida boshqaruvni joriy etish
Xodimlar malakasi	Yangi g'oyalar salohiyati	Ta'lim va qayta tayyorlash dasturlari
Axborot almashinuv tizimi	Qaror qabul qilish tezligi	ERP va CRM platformalarini joriy etish
Ichki motivatsiya siyosati	Innovatsiyaga qiziqish	Raqobatbardosh bonus tizimi

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsiyalarni samarali joriy etishda korporativ boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish va xodimlarning malakasini oshirish eng muhim omillar hisoblanadi. Korporativ boshqaruvning samaradorligi innovatsiya jarayonlarini strategik yo'naltirish va resurslarni optimal taqsimlash imkonini beradi. Shuningdek, korporativ madaniyat va ichki kommunikatsiyaning rivojlanganligi innovatsiyaga yo'naltirilgan tashkilot muhitini shakllantiradi. Shu bois, aksiyadorlik jamiyatlari uchun innovatsiyani qo'llab-quvvatlovchi tashkiliy muhit yaratish strategik ahamiyatga ega.

2. Iqtisodiy jihatlarining tahlili. Aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsiyalarni joriy etish jarayonida iqtisodiy jihatlar hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki innovatsion faoliyatning samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy barqarorlik, investitsion resurslarni jalb qilish imkoniyatlari va ulardan samarali foydalanish bilan chambarchas bog'liq. Iqtisodiy jihatni tahlil qilish quyidagi yo'nalishlar asosida amalga oshiriladi:

- Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari. Innovatsiya jarayonlarini amalga oshirish uchun zarur moliyaviy resurslar turli manbalardan shakllantirilishi mumkin: ichki moliyaviy zaxiralar (korxonaning sof foydasi, amortizatsion mablag'lar), tashqi investitsiyalar (bank kreditlari, aksiyalar chiqarish, venchur kapitali) va davlat tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash dasturlari. Har bir manbaning samaradorligi uning qo'llanish shartlari va xarajatlar tuzilishi bilan belgilanadi.

- Investitsion risklarni baholash va boshqarish. Innovatsion loyihalar ko'p hollarda yuqori tavakkalchilik bilan bog'liq bo'ladi. Shu bois, moliyaviy risklarni aniqlash, ularning ehtimoliy ta'sirini baholash va ularni minimallashtirish bo'yicha tizimli yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda diversifikatsiya strategiyalari, risklarni sug'urtalash va innovatsion portfollarni optimallashtirish usullari qo'llaniladi.

- Innovatsiyadan olinadigan iqtisodiy samaradorlikni baholash. Innovatsiyalarni joriy etishning moliyaviy natijalarini aniqlash uchun iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Ular qatoriga investitsiyalarning ichki daromad normasi (IRR), to'lov muddati (Payback Period), sof hozirgi qiymat (NPV) va investitsiyalar rentabellik koeffitsiyenti (ROI) kiradi. Bu ko'rsatkichlar orqali innovatsion faoliyatning iqtisodiy maqbulligi va korxonaning daromadlilik salohiyati baholanadi.

Shu tariqa, iqtisodiy jihatlarining to'g'ri tashkil etilishi aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsiyalarning barqaror rivojlanishini ta'minlash, raqobatbardoshlikni oshirish va kapital bozorlaridagi nufuzni mustahkamlash imkonini beradi (2-jadval).

2-jadval. Innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari va ularning ustuvorlik darajasi²

Moliyalashtirish manbai	Ustuvorlik darajasi (%)	Izoh
Aksiyadorlar mablag'lari	35	Asosiy ichki manba
Bank kreditlari	25	Ortiqcha qarz yuklamasi xavfi mavjud
Davlat subsidiyalari	20	Iqtisodiy siyosatga bog'liq
Xorijiy investitsiyalar	15	Raqobatbardosh loyihalarda muhim
Venchur kapital	5	Startaplar uchun mos

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning asosiy manbalari sifatida aksiyadorlar hissalar, bank kreditlari va venchur kapitali ajralib turadi. Har bir moliyalashtirish mexanizmidan xavf-xatar darajasi turlicha: masalan, bank kreditlari past likvidli aktivlarga ega korxonalar uchun yuqori tavakkalchilikni yuzaga keltirsa, venchur kapitali startaplar uchun katta imkoniyat yaratadi. Iqtisodiy samaradorlikni baholashda NPV (Net Present Value) va IRR (Internal Rate of Return) kabi ko'rsatkichlardan foydalanish tavsiya etiladi, chunki ular investitsiyalarning uzoq muddatli rentabelligini aniq ko'rsatadi.

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Iqtisodiy samaradorlikni baholashda NPV va IRR ko'rsatkichlari. Innovatsion loyihalarning moliyaviy samaradorligini aniqlashda NPV (Net Present Value) va IRR (Internal Rate of Return) ko'rsatkichlari eng ishonchli va keng qo'llaniladigan moliyaviy instrumentlardan hisoblanadi. Ular investitsiyalarning uzoq muddatli rentabelligini baholashda muhim ahamiyatga ega.

1. Net Present Value (NPV)

Formula:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0$$

Bu yerda:

- CF_t – t-yildagi naqd pul oqimi;
- r – diskont stavkasi (ko'zda tutilgan foiz yoki kapital qiymati);
- t – hisob davri;
- I_0 – бошланғич инвестиция ҳажми;
- n – loyiha davomiyligi (yillar soni).

Misol: Agar loyihaga boshlang'ich investitsiya sifatida **100 000 000 so'm** yo'naltirilsa, va kutilgan naqd pul oqimi quyidagicha bo'lsa:

- 1-yil: 40 000 000 so'm
- 2-yil: 50 000 000 so'm
- 3-yil: 60 000 000 so'm

Diskont stavkasi: $r=15\%$.

$$NPV = \frac{40\,000\,000}{(1+0.15)^1} + \frac{50\,000\,000}{(1+0.15)^1} + \frac{60\,000\,000}{(1+0.15)^1} - 100\,000\,000$$

Hisoblaymiz:

$$NPV = 34\,782\,609 + 37\,808\,641 + 39\,463\,056 - 100\,000\,000$$

$$NPV = 112\,054\,306 - 100\,000\,000 = 12\,054\,306$$

Xulosa: $NPV > 0$ bo'lgani uchun loyiha iqtisodiy jihatdan maqbul hisoblanadi.

2. Internal Rate of Return (IRR)

IRR – bu loyihaning NPV qiymati 0 ga teng bo'ladigan diskont stavkasi:

$$0 = \sum_{t=1}^N \frac{CF_t}{(1+IRR)^t} - I_0$$

Misol: Agar yuqoridagi naqd pul oqimlari uchun $IRR = 21\%$ chiqsa, bu shunday anglatadi:

– Agar kapital qiymati (WACC) 15% bo'lsa va $IRR > 15\%$ bo'lsa, loyiha qabul qilinadi.

– Agar $IRR <$ kapital qiymati bo'lsa, loyiha rad etiladi.

Xulosa: NPV – absolyut qiymatda loyihaga qo'shiladigan qiymatni ko'rsatsa, IRR – loyihaning ichki foiz me'yorini ifodalaydi. Innovatsion loyihalarda ikkala ko'rsatkichni ham qo'llash tavsiya etiladi, chunki ular birgalikda investitsiyalarning uzoq muddatli barqarorligi va samaradorligini baholash imkonini beradi.

3. Huquqiy jihatlarining tahlili. Aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etish jarayonida huquqiy jihatlar muhim o'rin tutadi, chunki huquqiy asoslar innovatsiya faoliyatining qonuniyligi, barqarorligi va investitsion jozibadorligini ta'minlaydi. Bu jihatlar quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha tahlil qilinadi:

Intellectual mulk huquqini himoya qilish. Innovatsiya jarayonida yaratilgan ixtirolar, nou-xau, patentlar, savdo belgilari va boshqa intellektual mahsulotlar qonuniy himoyaga ega bo'lishi zarur. Bu orqali aksiyadorlik jamiyati innovatsion yechimlarning nusxa ko'chirishdan himoyalaniishi va ulardan daromad olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Innovatsiyaga oid korporativ qonunchilikni takomillashtirish. Innovatsion loyihalarni amalga oshirishda mavjud korporativ boshqaruv va investitsiya qonunchiligi muhim ahamiyat kasb etadi. Amaldagi normativ-huquqiy bazani tahlil qilish, mavjud to'siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish innovatsiyalarning samarali amalga oshirilishi uchun shart-sharoit yaratadi.

Xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlar yaratish. Innovatsion loyihalarda ko'p hollarda xorijiy investitsiyalar ishtirok etadi. Shu bois, ularning huquqiy manfaatlarini himoya qilish, soliq imtiyozlari, shartnoma munosabatlarining shaffofligi va sud himoyasi mexanizmlarini ta'minlash juda muhimdir.

Shuningdek, huquqiy jihatlar innovatsion muhitni barqaror rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va aksiyadorlik jamiyatlarining innovatsiyalarga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi (3-jadval).

3-jadval. Innovatsion jarayonlarning huquqiy asoslariga ta'sir etuvchi omillar³

Huquqiy omillar	Muammo darajasi	Tavsiyalar
Intellectual mulkni ro'yxatdan o'tkazish tizimi	O'rta	Yagona elektron platforma joriy etish
Litsenziyalash va patentlash	Yuqori	Tezkor onlayn-patentlash mexanizmi
Xorijiy investitsiya shartnomalari	O'rta	Xalqaro standartlarga moslashtirish

Jadvalda keltirilgan huquqiy omillardan ko'rinib turibdiki, innovatsiya jarayonlarini samarali amalga oshirish uchun intellektual mulkni himoya qilish, patentlash jarayonlarini soddalashtirish va qonunchilikni takomillashtirish muhimdir. Xususan, innovatsiyaga oid litsenziyalash va patentlashning shaffof tizimi aksiyadorlik jamiyatlarining innovatsion faoliyatida huquqiy xavflarni kamaytiradi.

Shuningdek, korporativ qonunchilikda innovatsiyaga oid alohida moddalarning mavjudligi korxonalarda huquqiy aniqlik va kafolatni ta'minlaydi.

Jadvallardagi tahlildan kelib chiqib aytish mumkinki, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsiyalarni samarali joriy etish uchun tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy jihatlarni o'zaro uyg'unlashtirish zarur. Buning uchun:

- Korporativ boshqaruv tizimi innovatsiyaga yo'naltirilishi,
- Moliyalashtirishda diversifikatsiyalangan manbalardan foydalanilishi,
- Intellectual mulkni himoya qiluvchi qonunchilik takomillashtirilishi talab etiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etish samaradorligi ushbu uch jihat — tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy omillarni uyg'unlashtirishga bog'liq. Agar ushbu yo'nalishlar birgalikda samarali boshqarilsa, aksiyadorlik jamiyatlari raqamli transformatsiyaga tezroq moslashadi, bozorda raqobatbardoshligini oshiradi va investitsion jozibadorligini kuchaytiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlik jamiyatlarida innovatsion usullarni joriy etish jarayoni kompleks va ko'p qirrali xarakterga ega bo'lib, uning samaradorligi tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy jihatlarning uyg'un rivojlanishiga bog'liq. Innovatsiyalarning to'g'ri yo'naltirilgan siyosati aksiyadorlik jamiyatlariga nafaqat ichki raqobatbardoshlikni oshirish, balki xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatini ham yaratadi.

Tashkiliy jihatlar bo'yicha korporativ boshqaruvning innovatsiyaga yo'naltirilgan strategiyalari mavjudligi innovatsion faoliyatning uzluksizligini ta'minlaydi. Xodimlar malakasini oshirish va ijodiy salohiyatni rivojlantirish innovatsiyalarning amaliy qiymatini oshiradi. Axborot va kommunikatsiya tizimlarini takomillashtirish innovatsion g'oyalarni amalga oshirishda tezkorlik va samaradorlikni ta'minlaydi.

Iqtisodiy jihatlar bo'yicha innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda diversifikatsiyalangan manbalardan foydalanish (aksiyadorlar mablag'lari, bank kreditlari, ventur kapital va davlat subsidiyalari) risklarni kamaytiradi. NPV va IRR kabi ko'rsatkichlar investitsiyalarning uzoq muddatli rentabelligini baholashda ishonchli instrumentlardir. Risklarni baholash va boshqarishning ilg'or mexanizmlari innovatsiyalarning barqaror amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Huquqiy jihatlar bo'yicha intellektual mulkni himoya qilish tizimini takomillashtirish innovatsion yechimlarning tijoriy qiymatini oshiradi. Korporativ qonunchilikda innovatsiyalarga oid moddalarni kuchaytirish innovatsiya jarayonlarini qonuniy asosda rivojlantirish imkonini beradi. Xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarni ta'minlash investitsiyaviy muhitni yanada jozibali qiladi.

Aksiyadorlik jamiyatlariga innovatsion usullarni joriy etishning tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy jihatlari bo'yicha takliflar: Korporativ boshqaruv sohasida innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun loyiha asosida boshqaruv tizimini joriy etish. Innovatsiya bo'yicha maxsus departamentlar yoki qo'mitalar tashkil etish.

Iqtisodiy sohada innovatsiyalarni moliyalashtirish uchun aralash (public-private) sheriklik modellarini kengaytirish. Xorijiy va mahalliy investorlar uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar tizimini takomillashtirish.

3 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Huquqiy sohada intellektual mulk obyektlarini ro'yxatdan o'tkazishda yagona elektron platformani joriy etish. Litsenziyalash va patentlash jarayonlarini soddalashtirish orqali innovatsion startaplar uchun huquqiy to'siqlarni kamaytirish.

Ijtimoiy va kadrlar siyosati bo'yicha xodimlar uchun innovatsiyalarga yo'naltirilgan malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish. Innovatsion g'oyalarni rag'batlantirish uchun aksiyadorlik bonuslari va karyera o'sishi imkoniyatlarini yaratish.

Ushbu takliflarni amalga oshirish aksiyadorlik jamiyatlariga raqamli transformatsiya jarayonida yuqori samaradorlikka erishish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Qonuni №233-I "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida (yangi tahriri)", 1996 yil 26 aprel. Yangi tahriri O'RQ-370 son bilan 2014 yil 06 mayda tasdiqlangan. www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasining «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi» farmoni, 2022 yil 28 yanvar, ПФ-60.www.lex.uz
3. Makhmudov S. B. et al. Reforming Organizational Structures and Economic Mechanisms in Corporate Management: Case Studies From Large Joint-Stock Companies //American Journal of Corporate Management. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 83-93.
4. Makhmudov, S. B., & Ismailov, A. R. (2024). The Importance of Strategic Corporate Management Practices in Joint-Stock Companies in the Capital Market. BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT, 3(9), 254-265.
5. Aguilera R. V. et al. An organizational approach to comparative corporate governance: Costs, contingencies, and complementarities //Organization science. – 2008. – T. 19. – №. 3. – C. 475-492.
6. Walsh J. P., Seward J. K. On the efficiency of internal and external corporate control mechanisms //Academy of management review. – 1990. – T. 15. – №. 3. – C. 421-458.
7. Awoyemi, Olanrewaju, et al. "Revolutionizing corporate governance: A framework for solving leadership inefficiencies in entrepreneurial and small business organizations." International Journal of Multidisciplinary Research Updates 6.1 (2023): 45-52.
8. Рудяк, Елена Васильевна. «Правовое регулирование деятельности органов акционерных обществ в процессе реорганизации.» (2009): 43.
9. Чичеров, И. В. (2024). Оптимизация инвестиционной политики акционерных обществ в условиях цифровизации экономики. Journal of Monetary Economics and Management, (10), 196-202.
10. Patakyová, Mária, et al. "Slovak Simple Joint Stock Company—Critical Review and Preliminary Assessment." European Company and Financial Law Review 17.2 (2020): 205-230.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100